

ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการตรวจสอบการจับกุมเด็กและเยาวชน¹

ชฎานิษฐ์ พลโลก²

ประเทศไทยได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2494 และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2494 พร้อมตั้งสถานพินิจและคุ้มครองเด็กกลาง เพื่อให้มีการแก้ไขฟื้นฟูเด็กที่กระทำความผิดเป็นครั้งแรก และต่อมาจากการที่เพื่อให้เกิดความชัดเจนและมีมาตรฐานการปฏิบัติอย่างสากลมากขึ้น ประกอบกับประเทศไทยได้รับรองอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989 ส่งผลให้มีการบัญญัติกฎหมายสำหรับใช้กับเด็กและเยาวชนที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ได้แก่ การตราพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 ขึ้นมาแทนและใช้บังคับมาระยะหนึ่ง แต่ได้มีการยกเลิกในเวลาต่อมา ซึ่งปัจจุบันได้มีการจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวครอบคลุมทุกจังหวัดทั่วประเทศ โดยตราพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 กำหนดให้ศาลเยาวชนและครอบครัวมีอำนาจพิจารณาพิพากษาหรือมีคำสั่งในคดีซึ่งเด็กและเยาวชนต้องหาว่ากระทำความผิดทางอาญา ไม่ว่าจะเป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาหรือความผิดตามพระราชบัญญัติอื่นๆ ซึ่งมีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2554

นับแต่พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 มีผลใช้บังคับทำให้การดำเนินคดีเด็กและเยาวชนกระทำความผิดทางอาญามีการเปลี่ยนแปลงไป โดยมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง กำหนดให้ศาลเยาวชนและครอบครัวมีอำนาจพิจารณาพิพากษาหรือมีคำสั่งในคดี ซึ่งเด็กและเยาวชนที่ต้องหาว่ากระทำความผิดทางอาญา ไม่ว่าจะเป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา หรือความผิดตามพระราชบัญญัติอื่นๆ ซึ่งคดีอาญาที่โอนมาจากศาลธรรมดาในกรณีที่กำลังอายุยังไม่เกิน 20 ปีบริบูรณ์ เนื่องจากศาลที่พิจารณาคดีนั้นได้พิจารณาโดยคำนึงถึงร่างกาย สติปัญญา สุขภาพ ภาวะแห่งจิต และนิสัยแล้ว เห็นว่าบุคคลนั้นยังมีสภาพเช่นเดียวกันเด็กและเยาวชน นอกจากนี้ คดีครอบครัว คดีคุ้มครองสวัสดิภาพ และคดีอื่นที่มีกฎหมายบัญญัติให้เป็นอำนาจหน้าที่ของศาลเยาวชนและครอบครัว รวมถึงคดีอาญาที่มีข้อหาว่าเด็กหรือเยาวชนกระทำความผิด ให้ถืออายุเด็กหรือเยาวชนนั้นในวันที่การกระทำความผิดได้เกิดขึ้น

¹ บทความนี้เรียบเรียงจากการศึกษาอิสระ เรื่อง ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการตรวจสอบการจับกุมเด็กและเยาวชน โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ รองศาสตราจารย์ ดร.กัลยา ตันศิริ และคณะกรรมการสอบ คือ รองศาสตราจารย์ ประเสริฐ ตันศิริ และรองศาสตราจารย์ สุทธิณี รัตนวราห

² นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต (วิทยาเขตบางนา) คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ซึ่งคำว่า “เด็ก” หมายความว่า บุคคลอายุยังไม่เกิน 15 ปีบริบูรณ์ จากแต่เดิมที่กำหนดให้ “เด็ก” หมายความว่า บุคคลอายุเกิน 7 ปีบริบูรณ์ แต่ยังไม่เกิน 14 ปีบริบูรณ์ และ “เยาวชน” หมายความว่า บุคคลอายุเกิน 15 ปีบริบูรณ์ แต่ยังไม่ถึง 18 ปีบริบูรณ์ (จากแต่เดิมที่กำหนดให้ “เยาวชน” หมายความว่า บุคคลอายุเกิน 14 ปีบริบูรณ์ แต่ยังไม่ถึง 18 ปีบริบูรณ์) การแก้ไขเรื่องอายุเด็กและเยาวชนเป็นไปเพื่อให้สอดคล้องกับประมวลกฎหมายอาญา ในขณะเดียวกัน การออกหมายจับเด็กและเยาวชนให้ศาลคำนึงถึงการคุ้มครองสิทธิเด็กหรือเยาวชนเป็นสำคัญ โดยเฉพาะในเรื่องอายุ เพศ และอนาคตของเด็กหรือเยาวชนที่พึงได้รับการพัฒนา และปกป้องคุ้มครอง หากการออกหมายจับจะมีผลกระทบกระเทือนต่อจิตใจของเด็กหรือเยาวชนอย่างรุนแรงโดยไม่จำเป็น ให้พยายามเลี่ยงการออกหมายจับ โดยใช้วิธีติดตามตัวเด็กหรือเยาวชนนั้นด้วยวิธีอื่นก่อน การจับกุมและควบคุมเด็กและเยาวชนต้องกระทำโดยละมุนละม่อม ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และไม่เป็นการประจานเด็กหรือเยาวชน นอกจากนั้น ห้ามมิให้เจ้าพนักงานผู้จับกุมเด็กหรือเยาวชนหรือพนักงานสอบสวนจัดให้มีหรืออนุญาตให้มีหรือยินยอมให้มีการถ่ายภาพหรือบันทึกภาพเด็กหรือเยาวชนซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิด เว้นแต่เพื่อประโยชน์ในการสอบสวน การสอบสวนต้องกระทำในสถานที่ที่เหมาะสม โดยไม่เลือกปฏิบัติและไม่ปะปนกับผู้ต้องหาอื่นหรือมีบุคคลอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องอยู่ในสถานที่นั้นอันมีลักษณะเป็นการประจานเด็กหรือเยาวชน

ในขณะที่กฎหมายใหม่คือ พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ได้เพิ่มมาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาเข้ามาเป็นการนำมาตรการทางเลือกอื่นมาใช้แทนการดำเนินคดีตามช่องทางปกติ เปิดโอกาสให้ผู้เสียหายหรือชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็ก ในกรณีที่เด็กหรือเยาวชนสำนึกในการกระทำก่อนฟ้องคดีเมื่อคำนึงถึงอายุ ประวัติ ความประพฤติ สถิติปัญหา การศึกษาอบรม สภาพร่างกาย สภาพจิต อาชีพ ฐานะ และเหตุแห่งการกระทำ ความผิดแล้ว หากผู้อำนวยการสถานพินิจพิจารณาเห็นว่าเด็กหรือเยาวชนนั้นอาจกลับตนเป็นคนดีได้โดยไม่ต้องฟ้อง ให้จัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูให้เด็กหรือเยาวชนปฏิบัติ ทั้งนี้ เพื่อแก้ไขปรับเปลี่ยนความประพฤติของเด็กหรือเยาวชน บรรเทา ทดแทน หรือชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหายหรือเพื่อให้เกิดความปลอดภัยแก่ชุมชนและสังคม แล้วเสนอความเห็นประกอบแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต่อพนักงานอัยการเพื่อพิจารณา รวมทั้งการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูต้องได้รับความยินยอมจากผู้เสียหายและเด็กหรือเยาวชนด้วย หากพนักงานอัยการเห็นว่าแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูได้เป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุดของเด็กหรือเยาวชนแล้วเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมให้พนักงานอัยการเห็นชอบกับแผนดังกล่าว และให้มีการดำเนินการตามแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูดังกล่าวได้ทันที พร้อมทั้งให้รายงานให้ศาลทราบ ในกรณีที่ปรากฏข้อเท็จจริงแก่ศาลว่ากระบวนการจัดทำแผนแก้ไขบำบัดฟื้นฟูนั้นไม่ชอบด้วยกฎหมาย ให้ศาลพิจารณาสั่งตามที่เห็นสมควร

นอกจากนี้ การพิจารณาคดีในศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัวให้กระทำการเป็นการลับ และเฉพาะบุคคลที่เกี่ยวข้องกับคดีเท่านั้นมีสิทธิเข้าฟังการพิจารณาคดีได้ ทั้งมีอำนาจใช้วิธีการสำหรับเด็ก

และเยาวชนแทนการลงโทษอาญาหรือวิธีการเพื่อความปลอดภัยโดยการเปลี่ยนโทษจำคุกหรือกักกัน เป็นการส่งตัวเด็กหรือเยาวชนไปควบคุมเพื่อฝึกอบรมในสถานที่ที่กำหนดไว้ หรือสถานที่อื่นที่จัดตั้งขึ้นตามกฎหมายและศาลเห็นสมควร ตามเวลาที่ศาลกำหนด แต่ต้องไม่เกินกว่าเด็กหรือเยาวชนนั้นมีอายุครบ 24 ปี บริบูรณ์ หรือการเปลี่ยนโทษปรับเป็นการคุมความประพฤติ

พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 จึงเป็นกฎหมายหลักหรือกฎหมายแม่บทสำหรับการดำเนินคดีเด็กและเยาวชนกระทำผิดทั้งหมด โดยพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ต่อมา มีการแก้ไขกำหนดหลักเกณฑ์การบางประการ เพราะมีบทบัญญัติบางประการที่ยังไม่เหมาะสมกับการ ดำเนินการเพื่อคุ้มครองเด็กและเยาวชน จึงปรับปรุงบทบัญญัติในส่วนที่เกี่ยวกับบทนิยามเกี่ยวกับเด็ก การ พ้นจากตำแหน่งของกรรมการสงเคราะห์เด็กและเยาวชน การนำเด็กและเยาวชนไปฝากควบคุมยังสถาน พินิจใกล้เคียงการว่ากล่าวตักเตือนเด็กหรือผู้ซึ่งอายุยังไม่เกินสิบปีรวมถึงบิดา มารดา ผู้ปกครอง หรือบุคคล หรือผู้แทนองค์การที่เด็กหรือผู้ซึ่งอายุยังไม่เกินสิบปีอาศัยอยู่ด้วย การสอบถามเด็กหรือเยาวชนเบื้องต้น และ มาตรการพิเศษแทนการดำเนินคดีอาญาก่อนฟ้อง ทั้งนี้ เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายเป็นไปอย่างมี ประสิทธิภาพและสอดคล้องกับอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก อย่างไรก็ตาม การแก้ไขดังกล่าวยังไม่สมบูรณ์ ผู้ศึกษาพบว่า พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ยังมีบทบัญญัติที่ยังเป็นปัญหาทางกฎหมายที่เป็นปัญหาทั้งด้านมาตรการและกลไกการดำเนินการต่างๆ ที่ก่อให้เกิดปัญหาทางกฎหมาย

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาในปัจจุบันจึงได้ตระหนักถึงความสำคัญของการคุ้มครองสิทธิของ เด็กและเยาวชนซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิด โดยกำหนดมาตรการในการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนเหล่านั้น ให้แตกต่างไปจากการดำเนินคดีอาญาแก่ผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้ใหญ่ เพราะเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่าเด็ก และเยาวชนมีวุฒิภาวะที่แตกต่างจากผู้ใหญ่ทั้งด้านการเรียนรู้ ด้านอารมณ์และพฤติกรรม ความรู้สึกผิดชอบ ชั่วดี มีประสบการณ์ในการดำรงชีวิตน้อยกว่าผู้ใหญ่มาก ซึ่งอาจเป็นสาเหตุที่ทำให้เด็กและเยาวชนกระทำ ความผิด ดังนั้น จึงต้องมีการกำหนดหลักเกณฑ์การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีที่เกี่ยวกับเด็กและเยาวชนไว้ เป็นพิเศษแตกต่างจากคดีธรรมดาทั่วไปเพื่อคุ้มครองสวัสดิภาพของเด็กและเยาวชน ส่งผลกระทบต่อชื่อเสียง และสภาพจิตใจของเด็กและเยาวชนซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิดให้น้อยที่สุดและเพื่อให้การดำเนินคดีอาญา เป็นไปในทิศทางที่เหมาะสม สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ที่ได้ให้ การรับรองและคุ้มครองสิทธิของบุคคลไว้อย่างชัดเจน เด็กย่อมได้รับความคุ้มครองในการดำเนินกระบวนการ พิจารณาคดีอย่างเหมาะสม เมื่อเด็กหรือเยาวชนกระทำการใดที่กฎหมายได้บัญญัติไว้ว่ามีความผิด เด็กหรือ เยาวชนต้องได้รับลงโทษตามกระบวนการยุติธรรม ซึ่งการตรวจสอบการจับกุมถือเป็นวิธีการหนึ่งที่ได้มีการ นำมาบัญญัติขึ้นใหม่ในพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว

พ.ศ. 2553 และนำมาใช้บังคับกับเด็กหรือเยาวชน แต่วิธีการดังกล่าวยังมีข้อบกพร่องในการนำมาใช้ในทางปฏิบัติอยู่มาก ผู้ศึกษาเห็นว่า การตรวจสอบการจับกุมเป็นเพียงการตรวจสอบการทำงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจผู้ที่เข้าจับกุม และใช้อำนาจควบคุมผู้ต้องหาที่เป็นเด็กหรือเยาวชนว่าปฏิบัติหน้าที่ในขั้นตอนของการจับกุมถูกต้องหรือเป็นการละเมิดต่อสิทธิของเด็กหรือเยาวชนตามที่กฎหมายกำหนดไว้หรือไม่ และยังไม่มียุติวิธีที่เป็นทางการ อาจมีผลกระทบต่อจิตใจของเด็กหรือเยาวชนว่าเมื่อถูกจับกุมแล้วเด็กหรือเยาวชนจะต้องผูกส่งตัวไปศาล เด็กจะรู้สึกกังวลและประหม่าเมื่ออยู่ต่อหน้าศาล ซึ่งถ้าไม่จำเป็นเด็กหรือเยาวชนควรอยู่ห่างไกลศาลมากที่สุด อีกทั้งยังมีข้อกังขาว่าเป็นการคุ้มครองเด็กหรือเยาวชนอย่างแท้จริงหรือไม่ เนื่องจากขั้นตอนก่อนถึงศาลที่จะต้องมีการควบคุมตัวเด็กโดยพนักงานสอบสวน ผู้ซึ่งมิได้มีความรู้ ความสามารถ หรือความเชี่ยวชาญเฉพาะในกรณีที่เกี่ยวข้องกับการดูแลเด็กและเยาวชน ซึ่งอาจส่งผลต่อการปฏิบัติต่อเด็กหรือเยาวชนเมื่อถูกจับหรือถูกควบคุมตัวจนทำให้เด็กนั้นคิดว่าที่ตนเป็นอาชญากร ก่อให้เกิดรอยแผลในจิตใจ ขาดการเยียวยารักษา จึงเห็นได้ว่าการตรวจสอบการจับกุมตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2553 มาตรา 72 และมาตรา 73 ดังกล่าวยังไม่มีการคุ้มครองสิทธิอย่างแท้จริง ทั้งนี้ เพราะเมื่อการจับไม่ชอบ เจ้าหน้าที่ตำรวจยังคงมีอำนาจในการสอบสวน และสามารถยื่นฟ้องผู้ต้องหาต่อศาลได้ เด็กหรือเยาวชนจึงยังไม่ได้รับประโยชน์สูงสุดตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย จากการศึกษาผู้ศึกษาได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ดังนี้

- 1) ปัญหาการตรวจสอบการออกหมายจับผู้ต้องหาที่เป็นเด็กหรือเยาวชน ควรกำหนดให้พนักงานอัยการเข้ามามีบทบาทในการตรวจสอบ กลั่นกรอง และอนุมัติการขอออกหมายจับของพนักงานสอบสวนในทุกประเภทคดี สำหรับกรณีผู้ต้องหาที่เป็นเด็กและเยาวชนก่อนที่จะมีการยื่นคำร้องขอออกหมายจับของพนักงานสอบสวน
- 2) ปัญหาการตรวจสอบการจับเด็กหรือเยาวชน ศาลควรกำหนดแนวทางให้ชัดเจนว่าการจับเด็กหรือเยาวชนตามหมายจับเป็นการจับโดยชอบ ให้ยกเว้นการตรวจการจับ เพื่อหลีกเลี่ยงการทำงานซ้ำซ้อนและลดปริมาณงาน โดยการตรวจสอบการจับเด็กหรือเยาวชนกระทำผิดซึ่งหน้า ศาลควรกำหนดให้พนักงานสอบสวนนำตัวผู้จับมาให้ศาลไต่สวนด้วย เพื่อให้ศาลคุ้มครองดูแลสิทธิเด็กหรือเยาวชนตั้งแต่เบื้องต้นอย่างละเอียดรอบคอบ
- 3) ปัญหาอายุของผู้ถูกจับกุม กรณีผู้ถูกจับกุมได้กระทำความผิดในขณะที่เป็นเด็กหรือเยาวชนควรตรวจสอบการจับเฉพาะในกรณีที่ผู้ต้องหานั้นอายุยังไม่เกิน 18 ปีบริบูรณ์ ณ ขณะที่มีการจับกุมเด็กหรือเยาวชนเท่านั้น

เอกสารอ้างอิง

- คณิต ฌ นคร. **กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา**. พิมพ์ครั้งที่ 8 กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2555.
- ประธาน วัฒนวานิชย์. **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอาญาวิทยา**. กรุงเทพฯ : ปรกาศปริก, 2546.
- ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์. **อาชญากรรมพื้นฐานกับกระบวนการยุติธรรม ปัญหาและอุปสรรคและแนวทาง**
ควบคุม. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดพระนคร, 2531.
- พิชัย นิลทองคำ. **ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง วิธีพิจารณาความอาญา พระธรรมนูญศาล**
ยุติธรรม. กรุงเทพฯ : อทตยา มิเลินเนียม จำกัด, 2552.
- มาตาลักษณ์ ออรุ่งโรจน์. **กฎหมายเบื้องต้นเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : โครงการตำรา
และเอกสารประกอบการสอนคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551.
- วรวิทย์ ฤทธิพิศ. **หลักกฎหมายการดำเนินคดีในศาลเยาวชนและครอบครัว**. กรุงเทพฯ : วิญญูชน, 2553.
- ศิริชัย จันทรสว่าง. **การสร้างเครือข่ายครอบครัวบำบัดการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดใน**
ชุมชนด้วยศาสนาอิสลาม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545.
- สุชา จันทรเฒ และสุรางค์ จันทรเฒ. **จิตวิทยาสังคม**. กรุงเทพฯ : แพรวพิทยา, 2520.
- สุดสงวน สุธีสร. **อาชญาวิทยาและงานสังคมสงเคราะห์**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
2547.
- เสริน ปุณณะหิตานนท์. **การกระทำผิดในสังคม สังคมวิทยาอาชญากรรมและพฤติกรรมเบี่ยงเบน**. กรุงเทพฯ
: เดอะบิสซิเนสเพรส, 2523.
- หยุด แสงอุทัย. **กฎหมายอาญา ภาค 2 และ ภาค 3**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544.
- อัจฉริยา ชูตินันท์. **อาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ : วิญญูชน, 2561.
- อัมณพ ชูบำรุง. **อาชญาวิทยาและอาชญากรรม**. กรุงเทพฯ : ภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2532.
- อรัญ สุวรรณบุบผา. **หลักอาชญาวิทยา**. กรุงเทพฯ : บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2518.